ԵՂԵՌՆԸ ԵՒ ԱՐԵՒՄՏԱՀԱՅԵՐԷՆԸ

Posted on April 8, 2018 by Keghart

Category: Opinions

Արմենակ Եղիայեան, Լիբանան, 8 Ապրիլ 2018

Եղեռնի բացասական հետեւանքներուն մէջ հիմնական տեղ կը գրաւէ արեւմտահայերէնը, որ իր կարգին տեղահան եղաւ այն բնական ու նպաստաւոր միջավայրէն՝ Պոլիսէն ու Արեւմտեան Հայաստանէն, ուր ան յառաջացած ու ծաղկած էր:

Այդ կորուստը իր ուրոյն ցոլացումը կը գտնէ մամլոյ բնագաւառին մէջ:

Արեւմտահայ արդի մամուլի լեզուական պատկերը ուղիղ կը համեմատի վերջին 25-30 տարիներուն՝ հայերէնի հանդէպ յառաջացած այն անտարբերութեան, որ հետզհետէ հաստատուեցաւ յետեղեռնեան մեր բարքերուն մէջ: Առ այս՝ ան կը կրէ թերի ուսուցուած և իւրացուած, շարահիւսական ու ոճաբանական տարրական գիտելիքները անգիտացող, այլև անտեսուած լեզուի մը բոլոր ախտանիշերը:

Արմենակ Եղիայեան, Լիբանան, 8 Ապրիլ 2018

Եղեռնի բացասական հետեւանքներուն մէջ հիմնական տեղ կը գրաւէ արեւմտահայերէնը, որ իր կարգին տեղահան եղաւ այն բնական ու նպաստաւոր միջավայրէն՝ Պոլիսէն ու Արեւմտեան Հայաստանէն, ուր ան յառաջացած ու ծաղկած էր:

Այդ կորուստը իր ուրոյն ցոլացումը կը գտնէ մամլոյ բնագաւառին մէջ:

Արեւմտահայ արդի մամուլի լեզուական պատկերը ուղիղ կը համեմատի վերջին 25-30 տարիներուն՝ հայերէնի հանդէպ յառաջացած այն անտարբերութեան, որ հետզհետէ հաստատուեցաւ յետեղեռնեան մեր բարքերուն մէջ: Առ այս՝ ան կը կրէ թերի ուսուցուած և իւրացուած, շարահիւսական ու ոճաբանական տարրական գիտելիքները անգիտացող, այլև անտեսուած լեզուի մը բոլոր ախտանիշերը:

Այս բոլորով հանդերձ պարտինք նաև յաւելել, որ արեւմտահայ լրագրողը յարակարծօրէն (paradoxalement) կը մնայ արդի արեւմտահայերէնի առաւելագոյն տիրապետողը, աւելի քան մեր հայոց լեզուի ուսուցիչները, քանի որ հրապարակագիրները կը կազմեն այն դասը, որու ներկայացուցիչները ասպարէզի բերումով ամէնէն աւելի կը խօսին ու կը գրեն արեւմտահայերէնը, իսկ լեզուի մը տիրապետելու ամենաուղիղ ճամբան զայն շատ խօսիլն ու շատ գրելն է: Եւ ճիշդ այս պատճառով ալ հայ խմբագրատունը կը դառնայ իսկական դպրոց մը բոլոր անոնց համար, որոնք, հակառակ իրենց դպրոցական թերի հայերէնին, կ’ուզեն նետուիլ հրապարակագրական ասպարէզը:

Աւելցնենք հետևեալը ևս. արեւմտահայ լրագրողը կոչումէ մղուած և ազատ ընտրութեամբ չէ որ իր բախտը կը կապէ հրապարակագրութեան, այլ պատահականութեան բերումով և իրերու քմահաճ դասաւորումով, քանի որ

արեւմտահայ մամուլը նիւթական յարատեւ տագնապի մէջ է, և լրագրական ասպարէզին նուիրուողը նիւթական պարկեշտ ինքնաբաւութեան չի կրնար յաւակնիլ: Սա իր կարգին կ'ենթադրէ արհեստավարժութեան պակաս մը, որ տարիներուն հետ կը փորձէ ենթական այսպէս կամ այնպէս դարմանել:

*****

Գաղտնիք մը չէ, որ արեւմտահայերէնը սփիւռքի մէջ կ'ապրի ընդհանուր նահանջ մը, և այդ նահանջը նկատելի է նաև մամուլի մակարդակին, նոյնիսկ եթէ մամուլի լեզուն վերը նշուած պատճառներով յարաբերաբար աւելի ներկայանալի ու ընտիր ըլլայ: Ուրեմն պէտք է զգուշանալ թերթի մը լեզուն տուեալ գաղութի լեզուական հայելին նկատելէ. այս երկուքին միջև յաճախ կը գտնենք խոր անջրպետ մը, քանի որ կան լեզուականօրէն մաշած գաղութներ, որոնց մամուլի ծառայողները, եկած ըլլալով ուրիշ միջավայրէ, կը կիրարկեն հայերէն մը, որ շատ հեռու է որակապէս նոյնանալէ տեղւոյն հայ համայնքի լեզուական մակարդակով: Այսպէս՝ ի հնուց անտի իրենց խմբագիրները Լիբանանէն, Սուրիայէն կամ Պոլիսէն ներածած են ու կը շարունակեն ներածել **յունահայ, ֆրանսահայ, անգլիահայ, քանատահայ, ամերիկահայ, պրազիլա- հայ, արժանթինահայ** և այլ գաղութներ, որոնք իրենց պատմութեան ընթացքին ոչ մէկ լրագրող կրցած են տեղւոյն վրայ արտադրել: Այնպէս որ «արեւմտահայ մամուլի լեզու» հասկացութիւնը միշտ շփոթելի չէ արեւմտահայ ընթերցողի լեզուին հետ: Արեւմտահայ մամուլի լեզուն կը ներկայացնէ այն ընդհանուր յատկանիշերը, ուրեմն, որոնք յատուկ են միջինարեւելեան պատրաստութիւն ունեցող լրագրողին: Այս ալ կը նշանակէ, որ եթէ ամերիկահայուն կամ ֆրանսահայուն և լիբանանահայուն միջև կը գտնենք լեզուական որակի շեշտուած անհամապատասխանութիւն մը, ան գրեթէ գոյութիւն չունի ֆրանսահայ, ամերիկահայ ու լիբանանահայ խմբագիրներուն ու լրագրողներուն (ուրեմն նաև՝ համապատասխան մամուլի օրկաններուն) միջև, քանի որ ասոնք բոլորը իրենց ջուրը նոյն աղբիւրէն խմած են: Տանք կենդանի օրինակ մը. Փարիզի «Նոր Յառաջ»-ի լեզուն շատ ու շատ վեր է փարիզահայութեան լեզուական որակէն, քանի որ «Նոր Յառաջ»-ի խմբագիրը Միջին Արեւելքի մէջ սորված է իր հայերէնը. նոյնը իմանալ նաև՝ «Հորիզոն»-ի, «Լուսաբաց»-ի, «Ասպարէզ»-ի, «Մասիս»-ի, «Նոր օր»-ի, «Պայքար»-ի և միւսներուն համար:

Եւ ճիշդ այդ հասարակաց աղբիւրի արգասիքն է արեւմտահայ սփիւռքի լրագրական լեզուն: Բանա՞նք այստեղ փակագիծ մը յիշեցնելու համար, որ հիմա այդ աղբիւրը ևս,– թէկուզ ոչ-կատարեալ,– սկսած է ցամքելու նշաններ ցոյց տալ, որովհետեւ արեւմտահայ դպրոցը, կորսնցուցած ըլլալով իր երբեմնի տարողութիւնը, այլեւ երաշխիք մը չէ արեւմտահայերէնին:

Ստորև աւելի մօտէն քննենք այդ լեզուն:

*****

Ա. Բառապաշարային հարցեր

Արեւմտահայերէնը, ի տարբերութիւն արեւելահայերէնի, առաջին մէկ օրէն կը խորշի օտարաբանութիւններէ և կը ջանայ ըստ կարելւոյն թարգմանել քաղաքական-հրապարակագրական ամէն նոր եզր, որ ժամանակները կը թելադրեն: Եւ պէտք է ընդունիլ, որ լրագրութիւնը այն հազուագիւտ մարզերէն է, ուր արեւմտահայերէնի բառամթերքը ընդունելի սահմաններու մէջ կրցաւ քայլ պահել ժամանակի պահանջներուն հետ: Եւ գաղտնիք մը չէ, որ այսօր արեւելահայ մամուլը կը գործածէ անհամար օտարաբանութիւններ, որոնց արեւմտահայերէն համարժէքները պատիւ կը բերեն մեր լրագրութեան և որոնցմէ անբացատրելի անտարբերութեամբ մը կը խուսափին արեւելահայ լրագրողն ու մամուլը: Մինչդեռ մենք պէտք է կարենայինք առողջ երկխօսութեամբ երկուքով լուծել բառաշինական կարգ մը հարցեր՝ ի խնդիր մէկ ու միասնական բառային կազմի մը: Տակաւին ուշ չէ, որ մտածենք այդ ուղղութեամբ:

Այս առաւելութիւնը, սակայն, միշտ ու ամէն տեղ կարելի չէ եղած պահպանել, և արեւմտահայ մամուլի կամ աւելի ճիշդը՝ լրագրողի բառամթերքը կը տառապի ընդհանուր աղքատութենէ, որ հետևանքն է անոր ստացած գիտութեան, որուն ակնարկուեցաւ վերը: Այսպէս, օրինակի համար, արեւմտահայ լրագրողը (ինչպէս նաև միջին արեւմտահայը, բայց նաև արեւմտահայ ուսուցի՛չը) չի ճանչնար **փուլ** բառը, և **հանգրուան**-ով կը բնորոշէ թէ՛ բուն **հանգրուանը**, թէ՛ **փուլը**: Ան ընդհանրապէս չի զանազաներ **հասկացութիւն**-ն ու **հասկացողութիւն-**ը, և այս վերջինով կ'անուանէ երկուքն ալ: Ան անծանօթ է **տեղի** և **տեղիք** բառերու տարբերութեան, և շատ հանգիստ կրնայ գրել այսպիսի նախադասութիւն մը. « Անկարգութիւնները **տեղի տուին** մեծաթիւ ձերբակալութիւններու»: Կամ չի զանազաներ **առողջական** ու **առողջապահական** եզրերը ու բարեխղճօրէն կ'արձանագրէ. «Նախարարը **առողջապահական** պատճառներով բացակայեցաւ նիստէն»: Ան չի ճանչնար **գործուն** ածականը և կը գործածէ **գործօն**-ը՝ թէ՛ իբրև գոյական, թէ՛ իբրև ածական: Շփոթի մնայուն առարկայ են արեւմտահայ լրագրողին համար **զերծ**-ը և **զուրկ**-ը, **ընկերային**-ն ու **ընկերական**-ը և նման երկար շարքեր:

Արեւմտահայ արդի լդագրողը ընդհանրապէս չի գիտեր, թէ ինչպէ՛ս կը գրուի տասնորդական կոտորսկը հայերէնի մէջ, այլև ամբոջական թիւերը, ըստ այսմ ալ նոյն էջին վրայ կը գտնենք 5,2 և 7. 4 կամ 4,579,652 և 2.352.524, այլ խօսքով՝ ան հանգիստ մտքով ու թեթև ձեռքով կը խառնէ մետրական և կայսերական դրութիւնները: Ան կը խառնէ նաև տարեթիւերու գրութիւնը. Այսպէս, տարբեր թերթերու, իսկ երբեմն ալ նոյն թերթին մէջ կը գտնենք հաւասարապէս **10 մայիսի, 2014**...**10 մայիս, 2014**...**մայիս 10, 2014**...**մայիսի 10, 2014**...**10 մայիս 2014**...**10 մայիսի 2014**: Աւելցնե՞նք, որ այս խառնակութիւնը սկսած է շատ լայն դռնով թափանցել արեւելահայ լրագրական բարքերու մէջ ևս:

Բ. Ձևաբանական հարցեր

Ասոնք արեւմտահայ մամուլի մակարդակին ի յայտ կու գան նախ և առաջ խոնարհական համակարգին յատուկ վանելի բազմաձևութիւններով ու սխալներով:

Գրաբարեան **թքանել** բայը, օրինակ, արեւմտահայ բանաւոր լեզուի և դասագիրքերու մէջ,-- և այդ իրականութեան լաւագոյն հայելին մամուլն է,-- աւանդուած է հինգ տարբեր ձևերով, և ամէն արեւմտահայ, այլև լրագրող կը գրէ տեսակ մը, ա՛լ նայած թէ ո՛ր դասագիրքէն և ուսուցիչէն սորված է իր հայերէնը. այսպէս՝

թքի	**թքիր**	**թքաւ**	**թո՛ւք**	**թքած**
թքայ	**թքար**	**թքաւ**	**թքի՛ր**	**թքած**
թուքի	**թուքիր**	**թուքաւ**	**թո՛ւք**	**թուքած**
թքնեցի	**թքնեցիր**	**թքնեց**	**թքնէ՛**	**թքնած**
թքեցի	**թքեցիր**	**թքեց**	**թքէ՛**	**թքած**

Կամ թէ **կառուցանել** բայը հաւասարապէս կ'ուսուցուի ու կը կիրարկուի մեր մամուլին մէջ հետևեալ երեք տարբեր ձևերով՝ ըստ լրագրողի ճաշակին ու կրթութեան՝

կառուցի	**կառուցիր**	**կառոյց**	**կառուցո՛ւր**
կառուցանեցի	**կառուցանեցիր**	**կառուցանեց**	**կառուցանէ՛**
կառուցեցի	**կառուցեցիր**	**կառուցեց**	**կառուցէ՛**

Կառուցանել-ին կը հետևին՝ **ապացուցանել, զեկուցանել, ծանուցանել, կացուցանել, հատուցանել, մատուցանել, յարուցանել, ուսուցանել, սնուցանել**:

Հոլովական համակարգը նմանապէս ունի իր անմիօրինակութիւնները, սակայն ասոնք այնքան ալ խորթ չեն հնչեր, որքան խոնարհական անմիօրինակութիւնները՝ **հովու-հովի, գրութեան-գրութիւնի, աղջկան-աղջիկի, գարնան-գարունի, տան-տունի, գիշերուան-գիշերի** և այլն: Կան հոլովական բազմաձևութիւններ, որոնցմէ կարելի չէ հրաժարիլ. օրինակ՝ «**կէսօրին** պիտի սկսի» և «**կէսօրուան** մնաց». արեւմտահայերէնը չի կրնար ասոնք փոխանակել կամ միօրինականացնել, որքան ալ **կէսօրին** և **կէսօրուան** հաւասարապէս տրական ըլլան: Փոխանակելի չեն՝ «Նոյն **ժամուն** հասան երկուքը» և «Մէկ **ժամուան** մէջ աւարտեց»:

Մեր մամուլը շատ անմիօրինակ կը կիրարկէր **ում**-ով աւարտող բայանուններու սեռականը, ինչպէս՝ **ուսման-ուսումի, հարցման-հարցումի, շարժման-շարժումի:** Ան չի չի յաջողիր թօթափել **օրուընէ, ամսուընէ, շաբթուընէ, ժամանակուընէ** և նման ապաշնորհ ու խժալուր ձևերը, որոնք համաճարակային տարողութեամբ տարածուած են, և ասոնք փոխարինել ընդհանրական և անհամեմատօրէն աւելի վայելուչ **օրէ, ամիսէ, շաբաթէ, ժամանակէ** ձևերով:

Հոլովական յաջորդ բնորշ կէտը հետևեալն է. արևմտահայը առհասարակ անտարբեր է վերջավանկի **ի** ձայնաւորի սղումի կանոնին հանդէպ. նոյն բառը կը կիրարկէ անհնչիւնափոխ և հնչիւնափոխուած հաւասարապէս, օրինակ՝ **սիրտ-սիրտի-սրտի, միտք-միտքի-մտքի, գիրք-գիրքի-գրքի** և այլն:

Ձևաբանական հարցերու նուիրուած այս հակիրճ նկատողութիւնները փակենք՝ մատնանմելով արևմտահայ լրագրողին (և ընդհանրապէս արևմտահայուն) միավանկ վերջաբաղադրիչով գոյականներու յոգնակիի կազմութեան կանոնին հանդէպ ունեցած ամբողջական անտեղեակութիւնն ու անտարբերութիւնը:

Գ. Շարահիւսական հարցեր

Բառագիտութեան և ձևաբանութեան զուգահեռ՝ շեշտուած է արևմտահայ լրագրողի տարրական շարահիւսութեան չիմացութիւնը, որ նկատելի է որևէ կապակցուած խօսքի առթիւ: Առաջին հերթին նկատելի է կէտադրական խառնիճաղանճ մը, այլև շարադրանքի նախնականութիւն մը, որ կը բնորոշուի համադասական միօրինակ նախադասութիւններու կուտակումով և բարդ նախադասութեան՝ յատկապէս շաղկապական բարդ կառոյցներու սակաւութեամբ, երբեմն ալ՝ բացակայութեամբ:

Այս չիմացութիւնը ունի իր զաւեշտական մանրուքներն ևս

1866-ին Այտընեան նկատել տուած էր, որ արևմտահայը չի յաջողիր ճիշդ կիրարկել **կարենալ** բայի յարադրաւոր ձևերը, և իրօք ալ ահա մէկուկէս դար է արևմտահայը չէ յաջողած սրբագրել այդ սխալը. այսօր ալ չենք հանդիպիր զայն ճիշդ կիրարկող արևմտահաու՝ լրագրողի, գրողի, ուսուցիչի: Ստորև օրինակներ՝ քաղուած արևմտահայ գեղարուեստական գրականութենէն ու մամուլէն.

- Գիտե՞ս ցաւը որ կայ՝ գրել ուզածը **չկարենալ գրելու** մէջ (Վահէ Վահեան, «Նամականի», էջ 508): (Փոխանակ՝ **գրել չկարենալու** ...)

- Աղէտը **չկարենալ կանխելուս** համար զիս պիտի մեղադրէր (Արամ Հայկազ, Չորս տարի..., էջ 435): (Փոխանակ՝ **կանխել չկարենալուս** համար)

- Պիտի տառապինք անոնց **չկրնալ իջնալնուս** (Յակոբ Օշական): (Փոխանակ՝ **իջնել չկարենալնուս** համար)

- Մարդը **չկարենալ քնանալու** տառապանքը կ'ապրի (Ռոպեր Հատտեճեան, «Առաստաղ», էջ 29): (Փոխանակ՝ **քնանալ չկարենալու**...)

- Փաստաբան **չկրցող եղողները**՝ վաճառական կ'ըլլան (Նշան Պեշիկթաշլեան, «Մեր դրախտէն», էջ 112): (Փոխանակ՝ **ըլլալ չկրցողները**

- Ուրիշ մը **չկարենալ սիրելու** տառապանքը (Պօղոս Սնապեան, «Պղտոր ջուրեր...5», էջ 35): (Փոխանակ՝ **սիրել չկարենալու**)

- Լայն պիտի բանալ կարկինը՝ **կարենալ մօտենալու** համար ճշմարտութ- եան (Երուանդ Քասունի, «Քննական տեսութիւն...», էջ 10): (Փոխանակ՝ **մօտենալ կարենալու** համար)

Ընդհանրապէս սխալ կը կիրարկուի **ոչ միայն...այլև** զուգադիր շաղկապը, բանիւ նովին նաև՝ **ոչ թէ...այլ** շաղկապը և...ամերիկերէնի հետևողութեամբ:

- **Ոչ թէ** կազմակերպուած կամ օրինական հալածանքէ, **բայց** խուժանին հալածանքէն... (Ե. Քասունի, «Քննական տեսութիւն...», 332): (**Not that...but**)

- **Ոչ միայն** մեր պարտականութիւնն է, **բայց նաև** մեր առանձնաշնորհումը (անդ, 332): (**Not only...but also**)

Արևմտահայ լրագրողը առհասարակ չի ճանչնար բացայայտիչի պաշտօնը եւ զանց կ'ընէ անոր համաձայնութիւնը բացայայտեալին հետ: Միւս կողմէ՝ զարմանալի հետևողականութեամբ մը **որպէս** կապի խնդիրը՝ մասնական բացայայտիչը, կը կիրարկէ միայն սեռ.-տրական հոլովով. օրինակ՝

- «**Ինքզինք** օրինակ կու տար՝ **իբրև** գործը գիտցող և խնայասէր **մարդու»** (ՁԵ, «Սիլիհտարի պարտէզները»): (Փոխանակ՝ **իբրև մարդ)**

- «Արդէն **քեզ, իբրև մարդու** և **իբրև հայու,** կ'օժտեն ցնծութեամբ» (Նորա Բարսեղեան, Ազդակ, 28.5.2012): (Փոխանակ՝ **իբրև մարդ** և **իբրև հայ**):

- «Երբ ազնիւ **գրականութիւնը** կ'ընդունին **որպէս** սպառողական **ապրանքի...»** (Յակոբ Պալեան, Ազդակ, 26.6.12):

- «**Ակիւլինէ**...ճանապարհին կը ձերբակալուի **իբրև յեղափոխականի»** (Եր. Քասունի, «Երգերու և երգարաններու մասին», էջ171): (Փոխանակ՝ **իբրև յեղափոխական**)

- « Ամպիոն մը տրուի **իրեն՝ որպէս դասախօս»** («Պտոյտ մը հայոց լեզուի բառարանին մէջ», Բ., էջ 283): (Փոխանակ՝ **որպէս** դասախօսի)

Շարահիւսական թերացումներու շարքը շատ երկար է, և անոնց բոլորին անդրադարձը կրնայ շատ ծանրաբեռնել մեր այս շարադրանքը: Պիտի ուզէինք սակայն որոշ սրտցաւութեամբ ծանրանալ այն վտանգաւոր ռուսաբանութիւն- ներուն, որոնք Հայաստանի անկախացումէն ի վեր և արևելահայերէնի միջնորդութեամբ սկսած են անարգել խուժել արևմտահայ մամուլէն ներս, ասկէ ալ՝ ընդհանուր արևմտահայերէն և որոնց դիմաց արևմտահայ լրագրողը կամ թէ արևմտահայը ընդհանրապէս ոչ մէկ պաշտպանութիւն ունի, քանի իրեն կը պակսի լեզուական պատրաստութիւնը ու մանաւանդ ճաշակը, ուստի ան չի կրնար զանազանել որոմն ու ցորենը:

1. Արդիւնքով, իբրև արդիւնք

Քանի մը տասնամեակ առաջ այս բառը՝ իր կապական կիրարկութեամբ, անծանօթ էր

արեւմտահայուն. հիմա ահարկու համաճարակի մը տարողութեամբ խուժած է ան և կ'ապականէ արեւմտահայերէնը, յատկապէս մամուլի մակարդակին: Հազարներէն մէկ քանի օրինակ՝

- Նախագիծը մերժեց՝ պատճառաբանելով, թէ անոր **իբրև արդիւնք** պիտի մեծնայ ստուերային տնտեսութիւնը:

- Նախարարի միջամտութեան **արդիւնքով** մեզ ազատ արձակեցին:

- Օդանաւին տակ բացուեցաւ ծակ մը, որուն **իբրև արդիւնք** խախտեցաւ անոր հաւասարակշռութիւնը

Այս բոլոր կառոյցները մօտիկ անցեալին արեւմտահայը կը ստանար **արդիւնք**-ի փոխարէն կիրարկելով **շնորհիւ, հետեւանքով, պատճառով, բերումով** կապերով ու կապական բառերով. այս միւռոնաբոյր բառերը այսօր ուղղակի մոռցուած ու անհետացած են արեւմտահայ լրագրողի բառարանէն, տեղի ունեցած է կատարեալ ուղեղալուացք մը:

2. Որպէսզի

Այս շաղկապը իր աւերիչ հետեւանքներով կապած է մեր երկրորդական նախադասութիւններու կոկորդին՝ **որ** շաղկապի փոխարէն, հոն ուր նպատակի պարագայի ոչ մէկ իմաստ գոյութիւն ունի: Այս ալ ուրիշ գռեհիկ ռուսաբանութիւն մը, որ հաւասարապէս կ'ապականէ մեր զոյգ բարբառները. օրինակ՝

- Նախագահ Քենետի կը թելադրէ իր տնտեսագէտներուն, **որպէսզի** Ֆրանսա գան...(Ա. Ծառուկեան, «Առկայծող հայեր», էջ 157):

- Ան յանձնարարեց Հայաստանի ակադեմիային, **որպէսզի** կազմակերպէ գիտաժողով մը (Ազդակ, 5-8-2000):

- Յետոյ պէտք եղաւ, **որպէսզի** մարդիկ գրաբարին ոտքը երթան (Սիրունի. «Պոլիսն ու իր դերը», Դ., էջ 21):

- Հայկական կողմը առաջարկած է, **որպէսզի** Թուրքիա ինք ստանձնէ միջնորդի դերը (Մասիս շաբաթաթերթ, 3-1-09, էջ 30):

3. Այն է, անոր համար որ, այն մասին, այն բանի համար...

Ասոնց իբրև յարաբերեալ կիրարկութիւնը գերադաս նախադասութեան մէջ նմանապէս անծանօթ էր արեւմտահայերէնին, գէթ ներկայ յաճախակա- նութեամբ, իսկ հիմա արդէն այնքան սովորական է ասոնց չարաշուք ներկայութիւնը,-- և օր ըստ օրէ աւելի սպառնալի կը դառնայ,-- յատկապէս արեւելահայերէնէ կատարուած փոխադրութեանց մէջ. օրինակ՝

- Հարցը **այն է**, թէ ինչպէ՛ս դուրս պիտի գանք այս անելէն: (Փոխանակ կարճ ու կոկիկ

ըսելու՝ Հարց է, թէ ինչպէ՛ս...

- Այցելուները զարմացան **այն բանով**, որ երեխան չափահաս դարձած էր: (Փոխանակ՝ Այցելուները զարմացան, որ երեխան չափահաս դարձած է)

- Որոշումը տրուեցաւ **այն բանէն ետք**, երբ հրապարակուած էին ...: (Փոխանակ՝ Որոշումը տրուեցաւ, երբ հրապարակուած էին...)

- Պէտք է շեշտել **այն կէտին վրայ**, թէ վճառումը կանխիկ է: (Փոխանակ՝ Պէտք է շեշտել, որ վճառումը կանխիկ է)

4. **Մօտ**

Իսկական մակաբոյծ մը, որ անէծքի պէս նստած է արդի հայուն լեզուին վրայ՝ ամէն օր քիչ մը աւելի ընդարձակելով իր տիրոյթն ու աւերը:

Հետևալներէն բացարձակապէս ոչ մէկը մօտիկ անցեալին **մօտ**-ով կը կազմէր արևմտահայը, որ այս պարագային կը կիրարկէր **մէջ**-ը. օրինակ՝

- Մեր սերունդի տղոց **մօտ** կը զարգանայ Ամերիկայի պատկերը:

- Հանդիսատեսներուն **մօտ** մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուց:

- Երկու ժողովուրդներուն **մօտ** կը գտնենք նոյն վերաբերումը:

Շատ ընդհանրացած է **մօտ**-ին վերագրուած **տուն** իմաստը. օրինակ՝

- Ան հարս գնաց տղուն ընտանիքին **մօտ**:

Մօտ-ին կը վերագրուի նաև **կողմէ** կապին իմաստը. օրինակ՝

- Այս գիրքը շատ գնահատուած է ընթերցողներուն **մօտ**:

Մօտ-ը կիրարկուած կը գտնենք **համար** յետադրութեան փոխարէն և.ս. օրինակ՝

- Այդ ոսկիները արժէք չունին մեր **մօտ**:

Ան կը մտնէ **ունենալ** բայի՝ դրական կամ ժխտական ձևաւորումին մէջ և.ս. օրինակ՝

- Իմ **մօտ** ատաղձներ կան վէպի ու տրամայի: (Ատաղձներ **ունիմ**...)

- Շատ յոռի սովորութիւններ կան անոր **մօտ**: (**Ունի**...)

- Ոչ ոքի **մօտ** ուտելու ախորժակ կայ: (Ախորժակ չ**ունի**...)

Ահա և երկու բոլորովին անհեթեթ կիրարկութիւն.

- Այս հարցը արծարծուեցաւ բարձրագոյն մակարդակի **մօտ**:

- Զուիցերիա լիագումար նիստին **մօտ** բողոքարկել վճիռը:

Շատ մը պարագաներու **մօտ** բառը իմաստային ոչ մէկ արժէք ունի, և պէտք է պարզապէս ջնջուի. օրինակ՝

- Ան նախարարութեան **մօտ** նոր դիմում կատարեց:
- Այնքան տկար է անոր **մօտ** կամքը:
- Լիբանան կը սպառնայ բողոքել Արաբական լիկային **մօտ**:

Մի՞թէ **մէկուն մօտ** կը բողոքենք, թէ՞ կը բողոքենք պարզապէս **մէկուն**...:

Ան գրեթէ ամբողջութեամբ սկսած է փոխարինել **քով** յետադրութիւնը, և այս՝ բացայայտ ազդեցութեամբը գրական արևելահայերէնի, որ **քով** յետադրութիւնը չունենալուն՝ ասոր գործառոյթները յատկացուցած է **մօտ**-ին.

- Այդ գիրքը իմ **մօտս** չէ:
- Հովանոցս իր **մօտ** կը մնաց:
- Դրամ չմնաց իմ **մօտս**:
- Հօրը մահէն ետք որբը իր **մօտը** առաւ:

5. Փոխանցել

Լեզուական իսկական համաճարակ մըն է այս բառը, որ կ'արիւնաքամէ արևմտահայերէնը համասփիւռքեան առումով. ան յաջողած է մեր լեզուէն ջոկել ու դուրս մղել այնքան տարրական բառեր, ինչպէս՝ **ըսել, յայտնել, յայտարարել, զեկուցել, իմացնել, ծանուցել, հաղորդել, հայթայթել, բաշխել, նուիրել, աւանդել, մատնանշել, պատմել, խոստովանիլ, տեղեկացնել, քարոզել** և այլն. արդի լրագրողը այլևս գրեթէ չի գործածեր բերուած բառերը, այլ բոլորին փոխարէն ունի մէկ ու միասնական **փոխանցել**-ը: Լրագրողէն ազդուած են լրագիր կարդացողները ու այսպէս շարունակ:

Արդի արևմտահայուն համար կաթողիկոսը իր պատգամը այլևս **չի յղեր**, այլ **կը փոխանցէ:** Նախագահը **կը փոխանցէ** բացման խօսքը, սգաւորները **կը փոխանցեն** իրենց ցաւակցութիւնները, տնօրէնը վկայեալներուն **կը փոխանցէ** իր մաղթանքները, հարսնևորները նորապսակներուն **կը փոխանցեն** իրենց խնդակցութիւնը, մեծարգոյ հիւրը տանտիրոջ **կը փոխանցէ** իր հրաժեշտը, մէկ խաօսքով՝ մարդկային հաղորդակցութեան բոլոր մակարդակներու վրայ ներկայ է այս չարագուշակ բառը, որ տեղի տալու ու նահանջելու ոչ մէկ նշան ցոյց կու տայ:

Գոհանանք այս մէկ քանի օրինակներով, որոնցմէ կը բխի շատ յստակ պատգամ մը, թէ՝ արևելահայն ու արևմտահայը միատեղ ընելիք շատ բաներ ունին: Այս մակաբոյծներէն դժգոհ են հայրենի կարգ մը լեզուաբաններն ու ոճաբանները ևս, և Հայաստանի մէջ տարուած պայքար մը անպայման իր բարերար ազդեցութիւնը պիտի ունենայ սփիւռքահայերէնի ու յատկապէս արևմտահայ մամուլի լեզուին վրայ:

Դ. Ոճաբանական հարցեր

Անարդար է արեւմտահայ իրականութեան առնչութեամբ խօսիլ ոճաբանական հարցերու մասին, քանի ոճաբանութիւնը իսկական պերճանք մըն է, որ ոչ մէկ ատեն մտած է արեւմտահայ դպրոցէն ներս, այն դպրոցէն, ուրկէ ելած են մեր ապագայ լրագրողները:

1. **Կրկնաբանութիւն**

Կրկնաբանութեան հետ շատ հաշտ կ'ապրի արեւմտահայը առհասարակ և լրագրողը մասնաւորաբար. օրինակ՝

- Երտողան այսուհետև **ցոյցերուն** պիտի չհանդուրժէ և խոստացաւ **ցոյցերուն** վերջ տալ:

- Վերջերս յաճախ **հարցուող հարցումը** հոս ևս հնչած է:

- Երբ հայկական **հարցի** մը **հարցը** ծագի...

Բառային կրկնաբանութեանց մէջ ամէնէն աւելի տարածուած է այն կաղապարը, ուր նախադասութեան ենթական և ստորոգելին կամ այլ լրացում մը նոյն բառն են. օրինակ՝

- Գործադուլը **միջոց** մըն է, որ սակայն վտանգաւոր **միջոց** մը կը դառնայ...

- Խիստ հետաքրքրական **գործ** է ստորև մեր հրատարակած **գործը**:

- Այս **պատերազմը** անջատողականութեան ծառայող **պատերազմ** է:

Շատ տարածուած է կրկնաբանութեան այն տեսակը, ուր բառ մը նոյնութեամբ չի կրկնուիր, այլ նոյնարմատ բառով մը. օրինակ՝

- Սրբուհիին **գրուած** նամակներուն մէջ ան **գրած** է...:

- Ամէն երեկոյ **հաշուետուութիւն** կու **տայի** անոր:

- **Մարդուն** ծնունդէն ի վեր **մարդկային** կեանքը...

2. Աւելորդաբանութիւն

Արեւմտահայ մամուլի լեզուն խաթարող երեւոյթներէն մէկն ալ աւելորդաբանութիւնն է, որ շատ տարածուած է դժբախտաբար և ունի զանազան արտայայտութիւններ:

ա) Բառային

- **Որևէ** համաձայնութեան **մը** պարագային...: (Աւելորդ է **մը** յօդը)

- Սփիւռքահայ **մեր** կեանքը և համազգային **մեր** նպատակներու իրականացման **մեր** ճիգերը որքա՞ն արդիւնաշատ կրնային ըլլալ...:

(Աւելորդ են երկրորդ և երրորդ **մեր**-երը

- **Ի զուր տեղը** չէ որ յորդոր կարդացին...: (Աւելորդ է **տեղը**)
- Նիւթական **գետնի վրայ** ինքնաբաւ են: (**Նիւթապէս** ինքնաբաւ են)
- Անոնք հայրենիքի **սիրոյն համար** զոհուեցան:
- ժողովրդավարութեան հաստատման **ի խնդիր** աշխատելու **համար**:

բ) Կերպով, ձևով, եղանակով

Ամենաշատ յաճախուած աւելորդաբանութիւններն են ասոնք, որոնք ուղղակի կը հիւծեն արևմտահայերէնը:

- Կը գործածեն **յաճախակի կերպով**...:
- **Անսպասելի եղանակով** ծանօթացայ տիկինին...:
- Բայց ժողովուրդը **յաճախակի ձևով** կը գործածէ...

գ) -օրէն, -աբար,-ապէս

Վերոնշեալներուն մօտաւորապէս համազօր է այս երեք մակբայակերտ ածանցներու չարաշահումը որակական ածականներու ետին, երբեմն մինչև իսկ մակբայի վրայ:

- Այս վնասը **անպայմանօրէն** պիտի հատուցես:
- Հակադարձութիւնը **յանկարծակիօրէն** կրնայ ի յայտ գալ:
- **Անցողակիօրէն** ըսած ըլլանք:

Արդի լրագրողը ա՛լ մոռցած է անպայման մակբայը և կը կիրարկէ գրեթէ միայն անպայմանօրէն-ը՝ առանց անդրադառնալու, որ անպայման-էն աւելի բան մը չի կրնար նշանակել ան, այլ պարզապէս աւելի ծանրաբեռնուած ու ճոռոմ է ան և...խժալուր:

3. Շուարած բառեր

Այսպէս պիտի կոչենք նախադասութեան այն անդամները, որոնք ճիշդ շարադասուած չեն:

- **Երբեմնի Հայաստանի** Գրողներու միութիւնը որոշեց...:
- Ան ժամադրավայրը եղաւ մեր **նշանաւոր մտքի** գործիչներուն:
- Կը հաստատէ օր ըստ օրէ **աճող հրեաներու** ազդեցութիւնը:
- Աթէնքի մէջ **ձերբակալուած Թուրքիոյ** քաղաքացիները...

- Գերմանիա **ոսկեպատ զուգարանի** թուղթ կ'արտադրէ:
- Գրադարանի մէջ կան **գեղակազմ անգլերէնով** հատորներ:

4. Անտեղի յոգնակիներ

Լեզուին չտիրապետելու ամենաբնորոշ նշաններէն մէկն ալ անտեղի յոգնակիներու կիրարկումն է, որ շատ տարածուած է արեւմտահայ իրականութեան, յատկապէս՝ մամուլի մէջ. օրինակ՝

- Ասղանաւորդները թարմ **բանջարեղէններ** պիտի ուտեն...:
- Ազգային ընդհանուր ժողովը պիտի տեւէ երկու **օրեր**:
- Ան հինգ **տարիներ** առաջ դարձեալ այցելած էր:
- Չանսացողները 5–200.000 լիրա **տուգանքներու** պիտի ենթարկուին:
- Լոնտոն մնացի հինգ **ամիսներ** միայն:

Մեզ շրջապատող լեզուները՝ ֆրանսերէնը, անգլերէնը, արաբերէնը (նաեւ՝ գրաբարը), որոնց վրայէն կը կատարուին թարգմանութիւնները, բոլորն ալ յոգնակի կը կիրարկեն բերուած բառերը. հայ լրագրողը մեքենաբար կը կիրարկէ նոյն թիւը, որովհետեւ պարզապէս չի գիտեր, թէ հայերէնը եզակի կը կիրարկէ զանոնք:

Կարգ մը յոգնակիներ ալ բոլորովին օտարաբանութիւն են, ինչպէս՝ **մկրատներ, ակնոցներ, արձակուրդներ** և այլն:

*****

Գոհանանք այսքանով:

Արեւմտահայութեան՝ լեզուական այս կացութիւնը բարեշրջելու անհատական թէ հաւաքական բոլոր ճիգերը անօգուտ մնացած են: Այս ալ կը նշանակէ, որ պէտք է ի գործ դրուին նո՛ր միջոցներ, նո՛ր յղացքներ ու նո՛ր մեթոտաբանութիւն մը, որոնց ճաշակն ու գիտութիւնը փաստօրէն կը խուսափին մեզմէ: Այդ նորը հաւանաբար կրնայ թելադրուիլ մեր արեւելահայ եղբայրներու հետ սերտ գործակցութեան մը ծիրէն ներս, բան մը, որ բաւարար տարողութեամբ չէ փորձուած մինչեւ հիմա և որուն կը սպասենք ակնդէտ:

Իբրեւ եզրակացութիւն

Մեր բոլոր մատնանշումները, ինչպէս կը թելադրէր այս շարադրանքը, յատուկ են ընդհանուր գրաւոր ու բանաւոր արեւմտահայերէնին, որուն մէկ արտայայտութիւնն է մամուլը: Հայ գրողը, մտաւորականը, ուսուցիչը և այլն տարբեր կացութիւն մը չեն պարզեր: Այլ խօսքով՝ անոնք բոլորը կը բնորոշեն **մաշող արեւմտահայերէն** մը, որուն ճակատագիրը տարբեր չէր կրնար ըլլալ:

Հակառակ այս իրողութեան, սակայն, պարտինք ըսել նաև, որ հայ մամուլը, հակառակ իր ծանօթ թերութիւններուն, կը մնայ արևմտահայերէնի գոյատևման նեցուկներէն մէկը՝ գլխաւորը հաւանաբար, քանի որ **ան միակ կարդացուող գրականութիւնն է**, տրուած ըլլալով որ արդի հայը այլևս գեղարուեստական գրականութիւն չի կարդար, հետևաբար արևմտահայերէնով հաղորդուելու, տարրական հայերէն մը սորվելու կամ գիտցած քիչը կոփելու, լեզուական նուազագոյն ճաշակ մը ստանալու ուրիշ ոչ մէկ միջոց կը մնայ։

Ճիշդ այս պատճառով ալ սփիւռքահայ մամուլին սպառնացող մեծագոյն վտանգը անոր լեզուական որակին անկումը չէ, քանի որ հակառակ այդ անկեալ վիճակին՝ ան կը շարունակէ հայ զանգուածներու լեզուական մակարդակէն աւելի բարձր մնալ գրեթէ բոլոր գաղութներու, բայց մանաւանդ արևմտեան գաղութներու մէջ։ Սփիւռքահայ մամուլին սպառնացող մեծագոյն վտանգը անոր նսեմացումն է, հաստատաքայլ դէպի ամբողջական շիջում առաջնորդող ընթացքը, քանի սփիւռքի ամբողջ տարածքին արևմտահայ մամուլը կը նահանջէ՝ ընթերցողներու և բաժանորդներու նուազումին հետևանքով, և նիւթապէս ինքնաբաւ մամուլ գրեթէ մնացած չէ։ Մեր բոլոր թերթերը կուսակցական օրկաններ են, բացառութեամբ մէկ-երկուքին, և կը ֆինանսաւորուին կամ իրենց բացը կը գոցեն պատկան կուսակցութեան շնորհիւ, թէև այդ կուսակցութիւնները իրե՛նք ևս նիւթական տագնապ կը դիմագրաւեն։ Սակայն մինչև ո՞ւր և մինչև ե՞րբ կարելի պիտի ըլլայ դիմանալ այս ընթացքով։